

UDK: 329(497.113)BŠS“1920/1926”
 329(497.113)HSS“192”
 94(497.113=163.42)“192”
 Izvorni znanstveni članak
 Primljeno: 6. 2. 2006.
 Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Bunjevačko-šokačka stranka 1920. - 1926.

ROBERT SKENDEROVIĆ

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, Slavonski Brod, Republika Hrvatska

Bunjevačko-šokačka stranka (B-Š stranka), osnovana 1920. godine, nastavila je tradiciju prijeratne političke aktivnosti bačkih Hrvata. Prilikom osnivanja političkih stranaka u novoj državi vodeći su predstavnici bačkih Hrvata odlučili nastaviti samostalnu političku borbu osnivanjem vlastite političke stranke, kao regionalne stranke za Bačku i Baranju. Stranka je na parlamentarnim izborima 1920. i 1923. imala velikih uspjeha, ali je 1924. godine u njezinim redovima došlo do krize, jer je jedan dio članova želio nastaviti političku aktivnost na “pučkaškoj” liniji, dok se drugi dio sve više približavao Radićevu H(R)SS-u. Zbog toga godine 1924. Blaško Rajić, jedan od najistaknutijih članova, izlazi iz B-Š stranke i osniva Vojvođansku pučku stranku. Izbori 1925. pokazali su da je veći dio bačkih Hrvata ipak ostao uz B-Š stranku, koja je sve više surađivala sa Stjepanom Radićem, pa je 1926. godine cjelokupna stranka pristupila HSS-u. Od te godine HSS je postao najvažnija hrvatska stranka u Bačkoj i Baranji.

Ključne riječi: Bunjevačko-šokačka stranka, Bačka, Baranja, parlamentarni i lokalni (oblasni) izbori, Hrvatska seljačka stranka

Začeci Bunjevačko-šokačke stranke prije Prvoga svjetskog rata i tijekom rata

Vodeći članovi B-Š stranke započeli su svoju javnu društvenu aktivnost davno prije njezina osnivanja. Prvi njihov javni istup dogodio se već 1894. godine kada su u Subotici osnovali “Kolo mladeži”. U tome su društvu od prvog dana glavnu ulogu imali mladi subotički intelektualci dr. Stipan Matijević, dr. Beno i dr. Vranje Sudarević, Marko i Andrija Stipić, te Pajo Vujković. Grupa bačkih Hrvata okupljena oko društva ubrzo je preuzela i uređivanje lista *Neven*, pa su ih zbog toga često nazivali “nevenašima”.¹ Godine 1906. mladi su se “nevenaši” pokušali okušati i na političkom polju.

¹ Od 1903. do 1910. godine *Neven* je uređivao Vranje Sudarević.

Osnovali su "Bunjevačku stranku" i kandidirali se na parlamentarnim izborima, ali zbog političkog neiskustva i suprotstavljanja mađarskih vlasti nisu ostvarili nikakve rezultate, pa se stranka ubrzo raspala.²

Velikim zalaganjem mladih svećenika Blaška Rajića i Lajče Budanovića bački su se Hrvati nakon neuspjeha Bunjevačke stranke počeli masovno okupljati oko Kršćanske socijalističke stranke, koja je u Bačkoj osnovana 1907. godine.³ Zbog bliske suradnje Lajče Budanovića s "nevenašima", Kršćanska socijalistička stranka je dobila veliku potporu i u listu *Neven*, ali je ta suradnja kratko trajala. Već 1910. godine u Nevenu se pojavljuju ozbiljni napadi na kršćanske socijaliste koji su bili djelomično posljedica izrazito liberalnih pogleda nekih "nevenaša", ali znatnim dijelom i njihova razočaranja u odnos Kršćanske socijalističke stranke prema nacionalnim interesima bačkih Hrvata.⁴ Stoga "nevenaši" 1910. godine počinju ponovno tražiti vlastiti politički put, pa iste godine osnivaju društvo "Kolo mladih nevenaša", a 1913. godine *Neven* počinje izlaziti kao politički list. Uredništvo lista se tada izjasnilo da ne podržava izričito niti jednu političku stranku, ali je bilo spremno podržati sve one stranke koje se zalažu za tri politička načela: 1. da se poštuju državni zakoni, 2. da se narodnosti (odnosno nacionalne manjine) mogu u sklopu zakona politički i kulturno razvijati i 3. da su Bunjevci i Šokci ogranak hrvatskog naroda.⁵

Tako su tijekom razdoblja od 1870. do 1914. godine bački Bunjevci i Šokci prešli golem put od neoblikovane manjinske zajednice, koja je bila pred gotovo potpunom asimilacijom, do organizirane nacionalne manjine, koja je imala svoje institucije, pa i političke stranke. U tom razdoblju oni su sve snažnije oblikovali i svoj nacionalni identitet. U prvoj fazi koja je trajala 70-ih i 80-ih godina 19. stoljeća, biskup Ivan Antunović uspio je okupiti sve podunavske Hrvate pod imenom Bunjevaca i Šokaca, pa je na taj način reducirao brojna regionalna i subetnička imena kojima su se do tada nazivali (Dalmatinci, Raci, Iliri, Bošnjaci, Bunjevci, Šokci). Novi naraštaj bunjevačko-šokačkih vođa, predvođen Pajom Kujundžićem, Blaškom Rajićem i Vranjom Sudarevićem, napravio je tijekom 90-ih godina istog stoljeća novi iskorak započevši otvoreno izražavati pripadnost hrvatskom narodu, u čemu je prednjačio list *Neven*. Oba su naraštaja bunjevačkih nacionalnih radnika bila u dobrim odnosima s bačkim Srbima, koji su u Vojvodini imali dvije političke stranke (Srpsku narodnu radikalnu i Srpsku narodnu liberalnu stranku), ali je primjetno da bački Hrvati nisu sudjelovali u njihovu djelovanju niti su s njima ulazili u političke koalicije.

Godine 1914. *Neven* prestaje izlaziti zbog ratne cenzure. Ratne prilike zaoštrile su međunacionalne odnose, pa su tijekom rata hrvatski orijentirani članovi kršćansko-socijalističke stranke, na čelu s Blaškom Rajićem i

2 Petar PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb 1930., 196.

3 Tomo VEREŠ, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica 1997., 36.

4 "Naši popovi", *Neven*, br. 11, 15. 11. 1910., 1.

5 Ivan VOJNIC TUNIĆ, "Pabirci iz historije lista *Neven*", *Neven*, br. 17, 26. 4. 1928., 2.

Lajčom Budanovićem, prešli u tabor “nevenaša”. Njihovim prelaskom tijekom Prvoga svjetskog rata u Bačkoj je završilo oblikovanje grupe mladih hrvatskih intelektualaca koji su se 1918. godine pojavili kao jasna politička snaga, spremna da odgovori na tadašnju kriznu situaciju. U toj su grupi vodeću riječ preuzeli liječnik Vranje Sudarević i svećenik Blaško Rajić, ali su vrlo važnu ulogu igrali i mnogi drugi, ponajprije pravnici Mirko Ivković Ivandekić i Stipan Vojnić Tunić, svećenici Lajčo Budanović i Ivan Evetović, te učitelji Mijo Mandić i Matija Išpanović.

Krajem rata mogao se osjetiti tragični vrhunac raspada Austro-Ugarske Monarhije. Sudbinu bačkih Hrvata tada je u svoje ruke preuzeo Blaško Rajić, koji se u toj situaciji nametnuo kao vođa jer je jedini imao čvrste veze i sa Zagrebom i s Novim Sadom. Zbog dobrih veza s hrvatskim crkvenim krugovima, posebice s nadbiskupom Antunom Bauerom, Rajić je bio u potpunosti obaviješten o događajima u glavnom gradu Hrvatske. Zato je kao predstavnik bačkih Hrvata zajedno s Mirkom Ivkovićem Ivandekićem i Stjepanom Vojnić Tunićem već u listopadu 1918. godine stigao u Zagreb, pa su njih trojica sudjelovali i na sjednici Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. na kojoj je proglašeno otcjepljenje Hrvatske od Austro-Ugarske i uspostava Države Slovenaca, Hrvata i Srba.⁶

Nakon povratka Rajić je u Bačkoj zatekao još uvijek čvrstu mađarsku vlast. Tek na njegovu inicijativu i u Subotici započinje osnivanje bunjevačko-srpskog narodnog odbora, a poslije toga narodni se odbori osnivaju i u drugim mjestima. Nakon što su tijekom studenoga osnovani odbori u svim većim mjestima Bačke, Baranje i Banata krajem istog mjeseca održana je u Novom Sadu Velika narodna skupština koja je 25. studenoga proglasila otcjepljenje Banata, Bačke i Baranje od Mađarske i njihovo priključenje Kraljevini Srbiji. Kao izvršno tijelo Narodne skupštine tada je određen Narodni savjet koji je bio sastavljen od 50 članova. Među njima su bili i bački Hrvati Blaško Rajić, Stipan Vojnić Tunić, Mirko Ivković Ivandekić, Babijan Malagurski i Ivan Vojnić Tunić.

Navedene činjenice pokazuju da su mladi “nevenaši” zajedno s Blaškom Rajićem aktivno sudjelovali u stvaranju nove države, te su svojom organizacijom u Subotici i okolici spriječili anarhiju koja se pojavljivala u mnogim mjestima. Tijekom tih događaja oni su svoje nacionalno opredjeljenje jasno izrazili isticanjem hrvatske trobojnice na subotičkoj Gradskoj kući i “Rezolucijom nezavisnih Srba i Hrvata južne Ugarske” koju su sastavili 2. listopada 1918. godine u Subotici.⁷ Ti su događaji pokazali da su tijekom posljednjih mjeseci Austro-Ugarske Monarhije bački i baranjski Hrvati gledali u Zagreb kao svoj glavni grad, ali su morali priznati političku premoć

⁶ P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 210.

⁷ Drago M. NEGOVAN, *Prisajedinjenje Srema, Banata, Bačke i Baranje Srbiji 1918.*, Novi Sad 1993., 15.

Srba, koji su uz pomoć Kraljevine Srbije proveli rušenje stare Monarhije na području južne Ugarske.

Prve godine u novoj državi

Subotički su Srbi, svjesni da u gradu živi većinsko hrvatsko stanovništvo, u vrijeme sloma mađarske vlasti učinili plemenitu gestu prepustivši “iskreno i odlučno” čelne gradske funkcije hrvatskim prvacima grada.⁸ Tako su 1918. godine na čelo prve poslijeratne gradske uprave došli Hrvati dr. Stipan Matijević, dr. Vranje Sudarević, dr. Stipan Vojnić Tunić, dr. Joso Prčić, dr. Mirko Ivković Ivandekić, dr. Pajo Ivković, Ivan Ivković Ivandekić, Time Vojnić i Mijo Mandić. Zbog takvog odnosa lokalnih Srba bački su Hrvati prve godine u novoj državi proživjeli u atmosferi umjerenog optimizma, misleći da će državno jedinstvo sa Srbima biti bolje od prijašnje ugarske države.

Odgovarajuću zastupljenost bački su Hrvati dobili ne samo u gradu Subotici nego i u Privremenom narodnom predstavništvu (PNP), koje je početkom 1919. godine osnovano u Beogradu. Nakon što je bilo određeno da u PNP budu 24 predstavnika iz Vojvodine, novosadski je Veliki narodni savjet odlučio 16. veljače 1919. da u njemu Bunjevce i Šokce zastupaju Blaško Rajić, dr. Martin Matić, Ivan Evetović i dr. Stipan Vojnić-Tunić.⁹

S osnivanjem PNP-a započeo je u novoj državi i stranački život, pa su tijekom 1919. godine u PNP-u osnivani stranački klubovi. Nakon što je 4. ožujka 1919. osnovan Jugoslavenski klub sastavljen od Slovenske ljudske stranke (SLS) i Hrvatske pučke stranke (HPS), tome su klubu krajem iste godine pristupili i bunjevački zastupnici, pa je klub imao ukupno 23 zastupnika. Pristupanjem u Jugoslavenski klub predstavnici bunjevačkih Hrvata su, prije nego što su uspjeli osnovati svoju stranku, pokazali da je njihovo političko opredjeljenje najbliže hrvatskim i slovenskim “pučkašima”. Takva je odluka bunjevačkih zastupnika zapravo bila očekivana jer je Blaško Rajić već tijekom rata bio blizak sa seniorima Hrvatskoga katoličkog seniorata, ali je zbog dobrih odnosa subotičkih Srba i Hrvata postojala bojazan da će bunjevački Hrvati ipak pristupiti radikalima.¹⁰

Ubrzo nakon stvaranja nove države bački su Hrvati doživjeli i prvo razočaranje u politiku beogradskih vlasti, koje je nastupilo prilikom utvrđivanja granica s Mađarskom na mirovnim pregovorima 1919. godine. Tijekom pregovora mađarski su pregovarači željeli vratiti što veći dio južne Ugarske pod svoju vlast, pa je sukob pregovaračkih skupina nastao oko utvrđivanja gra-

⁸ Neven, br. 33, 26. 8. 1922.

⁹ P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 234.

¹⁰ Neda ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb, 1989., 115.; “Blaško Rajić nije stupio među radikalce”, *Narodna politika*, br. 63., 2/1919, 1.

nice u Bačkoj i Baranji. Na pregovorima je kao predstavnik bačkih Hrvata sudjelovao Blaško Rajić, koji je bio svjestan opasnosti podjele bačkih Hrvata između dviju država, ali je nije mogao spriječiti jer srpski pregovarači nisu za taj problem pokazivali velik interes. Na kraju je Rajić uspio ostvariti jedino da granica Kraljevine SHS bude sjevernije nego što se planiralo (Kanal kralja Petra), ali je ipak s mađarske strane ostao velik broj Hrvata u sjevernoj Baranji i u tzv. Bajskom trokutu.¹¹ Dogovor postignut na mirovnim pregovorima potvrđen je 4. lipnja 1920. godine potpisivanjem Trianonskog ugovora, nakon čega se srpska vojska povukla iz mađarskog područja. Iznenađno povlačenje vojske je izazvalo paniku među tamošnjim hrvatskim stanovništvom, pa su se mnogi odlučili na brzu evakuaciju.¹²

Trianonske su granice predstavljale za bačke Hrvate velik udarac, jer su ionako malobrojni i politički slabi, nakon toga bili još malobrojniji i politički još slabiji. Zbog toga je među njima zavladao veliko nezadovoljstvo prema srpskim vlastima. Osjećaj prevarenosti od beogradske vlade još je više pogoršao slučaj Josipa Đide Vukovića, koji je zadnji pokušao spasiti Bajski trokut predlažući da se taj prostor zamijeni za Potisje u kojem je bilo većinsko mađarsko stanovništvo. Međutim, srpske su vlasti taj prijedlog osudile kao čin veleizdaje, pa se Vuković jedva provukao bez zatvora.¹³

Osnivanje Bunjevačko-šokačke stranke 1920. godine

Godine 1920. počele su pripreme za prve izbore u novostvorenoj državi radi osnivanja Ustavotvorne skupštine, odnosno Konstituante. Ti su izbori potaknuli političko organiziranje u čitavoj državi, pa i u Bačkoj. U sjevernoj su Bačkoj tijekom 1919. i 1920. godine svoje mjesne organizacije započele osnivati Demokratska stranka¹⁴, Komunistička partija¹⁵ i Narodna radikalna stranka¹⁶. Uoči izbora 1920. godine osnovana je i bunjevačka Zemljodilska stranka koja je od početka blisko surađivala s radikalima, a 1924. godine postaje frakcija Radikalne stranke u Subotici.¹⁷ Zemljodilska stranka je osnovana s namjerom da se uz radikale vežu oni Bunjevci koji se nisu osjećali Srbima, ali isto tako nisu bili ni hrvatski opredijeljeni.¹⁸ Makar su je

¹¹ *Književni sever*, Knj. III, sv. 3 i 4, mart-april 1927., 95.

¹² P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 245.

¹³ *Isto*, 245.

¹⁴ U toj su stranci najaktivniji Bunjevci bili Gavro Đelmiš i novinar Lazar Stipić, koji je uređivao stranački dnevni list *Narod*.

¹⁵ U vodstvu su bili Bela Buljovčić, Stipan Katrinka i Gustav Francišković.

¹⁶ Na njezinu su čelu u Subotici bila ugledna braća Vladimir i Jovan Manojlović i Aleksa Ivić, profesor Pravnog fakulteta - *Neven*, br. 2, 14. 1. 1926, 3.

¹⁷ *Subotička Danica za 1925. godinu*, Subotica 1924., 143.

¹⁸ Geza VAŠ – Mirko GRILICA, "Subotičko višestranačje 1919.-1929.", *Pro Memoria*, br. 9, Subotica 20. 10. 1990., 2.

protežirale beogradske vlasti, Zemljodilska stranka je uspjela organizirati svoje stranačko djelovanje samo u Subotičkom kotaru. Kasno nakon ostalih stranaka osnovane su i mjesne organizacije hrvatskih političkih stranaka: Hrvatske pučke stranke i Bunjevačko-šokačke stranke.

U osnivanju organizacije Hrvatske pučke stranke na području Bačke glavnu je ulogu odigrao dr. Josip Andrić, koji je bio rođen u tome kraju (Bukinu kraj Bača), a u stranci je imao visok položaj.¹⁹ Iako je HPS svoj program zasnivao na hrvatsko-katoličkoj tradiciji, koja je bila vrlo bliska bačkim Hrvatima, stranka je u Bačkoj uspjela organizirati svoj politički rad samo na području Subotice. Prema oskudnim podacima iz tadašnjeg tiska, mjesna organizacija HPS-a za Suboticu osnovana je u listopadu 1920. godine, a na čelu su joj bili Mihovil Katanec, Ivo Kopilović i Tomo Matković.²⁰ Osim u Subotici, HPS je 1920. godine uspio organizirati svoje pristaše još jedino u Tavankutu, mjestu pored Subotice, u kojem je hrvatske "pučkaše" predvodio Franjo Skenderović.²¹ Tako mali interes bačkih Hrvata za HPS nije mogao obećavati ni neki značajniji izborni rezultat te stranke u Bačkoj.

Najvažnija hrvatska stranka u Vojvodini tijekom izbora za Konstituantu bila je Bunjevačko-šokačka stranka, osnovana 15. rujna 1920. godine.²² Stranka je od početka djelovala kao regionalna hrvatska stranka za Bačku i Baranju, a na njezinu su čelu bili vodeći bački Hrvati, koji su se već dokazali na političkom polju prije i za vrijeme Prvoga svjetskog rata: svećenici Blaško Rajić i Ivan Evetović, liječnik dr. Vranje Sudarević, odvjetnici dr. Stipan Vojnić Tunić i dr. Mirko Ivković Ivandekić, inženjer Ivan Ivković Ivandekić, te učitelji Mijo Mandić i Matija Išpanović. Veliku je potporu stranci davao i Lajčo Budanović, kasniji subotički biskup, koji je svoj rad ipak najviše usmjerio na crkvene poslove. Ubrzo je vodstvo B-Š stranke pretvorilo list Neven, najpoznatije novine bačkih Hrvata, u svoje stranačko glasilo, koje je od 1. listopada 1920. godine počelo izlaziti s podnaslovom "organ Bunjevačko-šokačke stranke". Ostale hrvatske stranke nisu 1920. godine niti pokušavale pokrenuti svoju djelatnost u Bačkoj, pa je na izborima za Konstituantu borba za glasove bačkih Hrvata spala na HPS i B-Š stranku.

¹⁹ Josip Andrić (Bukinu/Mladenovo, 18. ožujka 1894. godine - Zagreb, 7. prosinca 1967.). U Zagrebu je 1913. upisao Pravni fakultet, na kojem je doktorirao 1920. godine. Uz pravo, studirao je i glazbu. Tijekom studija uključuje se u politički život. Godine 1919. sudjeluje u osnivanju Hrvatske pučke stranke, a 1920. postaje njezinim glavnim tajnikom. Bio je senior, odnosno član Hrvatskog katoličkog seniorata, urednik *Seljačkih novina* (od 1919. do 1927.), od 1921. godine urednik Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima, a na toj je dužnosti ostao pune 33 godine. Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog Jugoslavenstva*, Zagreb 1998., 62.

²⁰ G. VAŠ – M. GRLICA, "Subotičko višestranačje", 2.

²¹ *Hrvatske novine*, br. 45, 7. studenoga 1925.

²² P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 241.

Izbori za Konstituantu 28. studenoga 1920. godine

Na izborima za Konstituantu B-Š stranka je ostvarila značajnu izbornu pobjedu jer su joj bački Hrvati dali najviše glasova: u subotičkom izbornom okrugu je od 18507 glasača s pravom glasa na izbore izašlo 10284, a glasovalo je 2550 za B-Š stranku, 2405 za komuniste, 2185 za bunjevačke "zemljodilce", 2063 za radikale i 556 za Hrvatsku pučku stranku.²³ U somborskom izbornom okrugu, koji je obuhvaćao i Baranju, od upisanih 23441 birača izašlo je na izbore 15144: od toga je za B-Š stranku glasovalo 2605 ljudi, za radikale 7236, za socijaliste 2964, za demokrate 1695 i 644 za komuniste.²⁴

Rezultati izbora su prvi put pokazali odnos političkih opcija. Najviše je iznenadio velik uspjeh komunista koji su privukli brojne hrvatske glasove, ali je jako dobro prošla i B-Š stranka, koja je u subotičkom okrugu dobila 3, a u somborskom jednog zastupnika (u Subotici Blaška Rajića, Stipana Vojnić Tunića i Vranju Sudarevića, a u Somboru Ivana Evetovića). Tako su u Ustavotvornoj skupštini bački Hrvati bili zastupljeni s čak četiri zastupnika. Cijela je država birala 419 zasupnika, od kojih je na Vojvodinu otpadalo 44, pa su bački Hrvati sa osvojena 4 mjesta predstavljali 9,01% vojvođanskih glasova i 0,95% svih parlamentarnih glasova.

U B-Š stranci su bili iznimno zadovoljni ostvarenim izbornim rezultatom, a list Neven je slavodobitno tvrdio da je stranka dobila pet šestina od onih bunjevačkih glasova u Subotici koji nisu glasovali za komuniste.²⁵ Mnogo su manje bile zadovoljne ostale stranke za koje su glasovali Bunjevci i Šokci: bunjevačka Zemljodilska stranka dobila je 2.185 glasova, pa je u parlament izabran radikalni Bunjevac Ivan Crnković, dok je iz Demokratske stranke izabran Ivo Matić.²⁶

Politički program B-Š stranke

Bunjevačko-šokačka stranka se od svojeg osnivanja sve do prestanka postojanja 1926. godine borila za nekoliko glavnih političkih ciljeva, među kojima su najvažniji bili: autonomija Vojvodine, zadržavanje općinskog i konfesionalnog upravljanja školama, ravnopravnost Katoličke crkve i Srpske pravoslavne crkve, te pravedna agrarna reforma.

Zahtjev za autonomiju Vojvodine pojavio se kao odgovor na posvemašnju centralizaciju države. Kraljevska je dinastija od prvih dana postojanja Kraljevine SHS namjeravala novu državu što više centralizirati, što je bilo

23 Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1992., 101.

24 *Isto*, 102.

25 "Da se razumijemo", *Neven*, br. 16, 22. 1. 1921., 1.

26 Ivo Matić je prema R. Horvatu bio referent u Ministarstvu za agrarnu reformu. Ostali izabrani poslanici u Subotici bili su radikali Joco Manojlović i Jovan Radonjić, te komunist Dragomir Marjanović. R. HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, 101.

pogubno za bačke Hrvate, jer se o brojnim funkcijama (prosvjetnim, sudbenim itd.) odlučivalo u Beogradu, a ne u lokalnoj sredini. Vođe B-Š stranke nadali su se da će oko ideje autonomije Vojvodine okupiti i ostale vojvođanske narode (ponajprije Mađare i Nijemce), pa i same vojvođanske Srbe. To je uistinu bilo i moguće napraviti zato jer su Vojvodinu, kao bogatu pokrajinu, eksploatirale beogradske vlasti, što su na svojoj koži osjetili svi vojvođanski narodi, uključujući i domaće Srbe.²⁷

Drugi je veliki problem u Vojvodini bilo školstvo, jer je nova vlast oduzela općinama njihove škole i predala ih u državne ruke. Ogorčenje bačkih Hrvata prosvjetnom politikom Beograda može se pratiti tijekom 1921. i 1922. godine u brojnim člancima koji su objavljeni u *Nevenu*. U vezi s tim pitanjem važan je članak "Prosvjed Vojvodine", objavljen u *Nevenu* u veljači 1921. godine, u kojem se oštro kritizirao rad tadašnjeg ministra prosvjete Svetozara Pribičevića. U članku se ministru najviše predbacivalo što je odlučio srbijanski školski zakon proširiti na Vojvodinu, kršeći svu domaću tradiciju vojvođanskog školstva, a osim toga zamjerala mu se i kadrovska politika jer je Ministarstvo "prosvete" favoriziralo srpske učitelje iz drugih krajeva Kraljevine SHS na štetu bunjevačkih učitelja. Zbog navedenih razloga u "Prosvjedu" se zahtijevala ministrova ostavka i tražilo se da se općinske i konfesionalne škole vrate prijašnjim vlasnicima, tj. općinskim vlastima.²⁸

Navedeni prosvjed bačkih Hrvata nije imao nikakvog odjeka, pa je Vranje Sudarević kao narodni poslanik poslao 25. svibnja 1922. godine još jedno pismo ministru prosvjete.²⁹ Sudarević je u tome pismu ponovio već navedene primjedbe bačkih Hrvata, ali je ovaj put otvoreno postavio i pitanje da li se takvom prosvjetnom politikom "tendenciozno namjeravaju bunjevačka djeca postepeno posrbiti".³⁰ Sumnja u namjerno posrbljavanje bačkih Bunjevaca i Šokaca bila je potaknuta i drugim potezima Ministarstva prosvjete, posebice uvođenjem obvezne proslave pravoslavnih blagdana u vojvođanskim školama, te nametanjem ćirilice u sredinama u kojima je srpsko stanovništvo predstavljalo izrazitu manjinu.³¹

Sljedeći veliki problem koji je u svojem političkom programu željela riješiti B-Š stranka bio je problem agrarne reforme i kolonizacije. Već u prvim godinama poslije rata beogradske su vlasti bačkim gradovima oduzele golemu količinu najbolje zemlje, koju su podijelile srpskim dobrovoljcima-kolonistima, zanemariivši pri tome domaću bezemljašku sirotinju. Tako je i gradu Subotici Ministarstvo agrarne reforme u razdoblju 1918. - 1923. odu-

²⁷ B. Hrabak navodi da se "političko raspoloženje za ustanovljavanje autonomija pojavilo preko Stojana Protića i među radikalima, s obzirom da se on suprotstavljao centralistički nastrojenom Pašiću". Bogumil HRABAK, "Stanovišta bunjevačkih političara o centralizmu, autonomiji i federalizmu: 1919. - 1928.", *Zbornik CDISB*, br. 21, 1984., 99.

²⁸ *Neven*, br. 34, 12. 2. 1921., 1.

²⁹ Pismo je u cjelini objavljeno u *Nevenu*, br. 20, 27. 5. 1922.

³⁰ *Neven*, br. 20, 27. 5. 1922.

³¹ "Okrštavanje ili slaviziranje subotičkih ulica i gradske uprave", *Neven*, br. 10, 18. 3. 1922., 1.

zelo 9000 lanaca zemlje, osiromašivši grad za goleme prihode, pa se uzrok njegovog demografskog i gospodarskog stagniranja tijekom 1918. - 1941. godine može velikim dijelom tumačiti upravo takvom beogradskom politikom.³² Iako je jasno da je kolonizacija srpskih dobrovoljaca u Vojvodini imala ulogu umjetnog mijenjanja njene etničke slike, takvoj se politici niti jedna politička stranka nije mogla suprotstaviti. Čelnici B-Š stranke nisu dovodili u pitanje naseljavanje kolonista, ali su predlagali da se oduzeta gradska zemlja podijeli i domaćoj sirotinji, pa da se takvom preraspodjelom vlasništva nad zemljom riješi barem dio domaćih socijalnih problema.³³ Promoviranjem takvih ideja B-Š stranka nije uspjela promijeniti beogradsku politiku, ali je pokazala socijalnu osjetljivost zbog koje je u njezine stranačke redove pristupio velik broj seljaka.

U pogledu nacionalne opredijeljenosti B-Š stranka je imala jedinstveno stajalište od svojeg početka, ali je ipak tijekom njezina postojanja to stajalište doživjelo određenu promjenu. Svoju opredijeljenost za hrvatstvo vodeći su političari B-Š stranke dokazali još u godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije. Među njima se posebice istaknuo dr. Vranje Sudarević, koji je kao povjerenik Matice hrvatske zbog svojega hrvatstva imao problema još kao gimnazijalac.³⁴ Hrvatsko opredjeljenje vođa B-Š stranke izazivalo je veliko nezadovoljstvo beogradskih vlasti i bilo je jedan od glavnih razloga zbog kojih je stranka čitav svoj vijek provela u opoziciji. Upravo zbog toga predstavnici B-Š stranke odlučili su, u cilju pokušaja suradnje s Beogradom, potisnuti problem hrvatskog identiteta Bunjevaca i Šokaca, pa ga nisu isticali tijekom predizborne kampanje 1920. godine. Šutnju o pitanju hrvatstva Bunjevaca i Šokaca prihvatili su i vojvođanski radikali, koji su sve do kraja 1920. godine priznavali političku premoć B-Š stranke u Subotici. Iako se taj problem nije otvarao, znalo se da se oko B-Š stranke okupljaju hrvatski orijentirani Bunjevci i Šokci, a oko Zemljodilske stranke pristaše prosrpske opcije. Problem nacionalne pripadnosti Bunjevaca i Šokaca zaoštrili su subotički demokrati i radikali tek krajem 1920. godine, optuživši vodstvo B-Š stranke da pokušava pohrvatiti Bunjevce i Šokce.

³² *Subotička Danica za 1925. godinu*, Subotica 1924., 142.

³³ "Pouzdaniki sastanak Bunjevačko-šokačke stranke", *Neven*, br. 13., 17. 6. 1922., 1.

³⁴ Vranje Sudarević (Subotica, 19. 9. 1868. – Subotica 15. 5. 1924.). Već kao srednjoškolar (u petom razredu gimnazije) bio je povjerenik Matice hrvatske za Suboticu, zbog čega je bio isključen iz subotičke gimnazije, pa nije mogao maturirati u rodnom gradu. Nakon mature odlazi na studij medicine u Budimpeštu, koji je završio 1899. godine. Poslije rata bio je istaknuti hrvatski političar i narodni poslanik 1920. - 1924. godine. "†Dr. Vranje Sudarević", *Subotička Danica za 1925. godinu*, Subotica 1924., 38. – 41.

Sukobi Bunjevačko-šokačke stranke s demokratsko-radikalnom vlašću i rasprava oko Ustava

Sukob oko nacionalne pripadnosti Bunjevaca i Šokaca započeo je kao dio akcije demokratsko-radikalne vlade Nikole Pašića koja je 1920. godine odlučila preuzeti političku vlast u Subotici. Dana 9. prosinca iste godine vlada je smijenila velikog župana i načelnika grada Vranju Sudarevića s oba položaja, te je na mjesto velikog župana postavila Srbina Pavla Dobanovačkog, a za gradskog načelnika radikalnog Bunjevca Andriju Pletikosića.³⁵ Nakon Sudarevićeve smjene u Subotici su uslijedile smjene i ostalih Hrvata: dogradonačelnika dr. Josipa Prčića, policijskog kapetana Andrije Mazića, gradskog nadodvjetnika dr. Mirka Ivkovića Ivandekića, školskih nadzornika Mije Mandića i Matije Išpanovića, te direktora gimnazije Ivana Vojnića Tunića.³⁶

Pašićeva je vlada bila svjesna da izborima ne može postići svoje ciljeve u Subotici, pa nakon smjene Hrvata iz gradske uprave nije održala općinske izbore, nego je umjesto toga veliki župan Pajo Dobanovački formirao Prošireni gradski senat po svojoj volji. Opozicijske stranke su bile tim činom jako nezadovoljne jer sastav Senata nije ni približno odgovarao izbornim rezultatima ostvarenima prilikom izbora za Konstituantu.³⁷

U isto vrijeme je B-Š stranka došla u sukob s vladajućim demokratima i radikalima i u Narodnoj skupštini. Tri su "pučkaške" stranke SLS, HPS i B-Š stranka započele oštru političku borbu odmah nakon ponovnog osnivanja Jugoslavenskog kluba u prosincu 1920. godine.³⁸ Prvo nezadovoljstvo izrazili su već pri donošenju poslovnika, ali su njihove primjedbe bile ignorirane. Zbog toga su tijekom izglasavanja poslovnika 28. siječnja 1921. godine istupile iz Konstituante, ali su se nakon njegova izglasavanja zastupnici JK-a vratili i položili prisegu.³⁹

³⁵ Andrija Pletikosić – prema pisanju *Nevena* Pletikosić je bio iz ugledne bunjevačke obitelji, a njegov otac Mirko Pletikosić bio je "čestit naš starešina". Pletikosić je u Subotici završio osnovnu školu i gimnaziju, a onda je otišao na studij u Budimpeštu gdje se družio s ostalim bunjevačkim studentima, od kojih će mnogi kasnije igrati važnu ulogu u bunjevačkom društvenom i političkom životu (Mirko Ivković Ivandekić, Babijan Malagurski, Stipan Matijević, Vranje Sudarević). U Budimpešti je Pletikosić položio doktorat i odvjetnički studij. Poslije povratka u Suboticu ušao je Pletikosić u Kossuthovu (neodvišnjačku) stranku, u kojoj su bili još neki poznati Bunjevci kao npr. Dr. Šime Mukić i Dr. Luka Plesković. Nakon rata Pletikosić je dugo bio izvan glavnih političkih događaja. Zbog svoje promađarske orijentacije nije uživao povjerenje Bunjevaca. Međutim, kada je demokratsko-radikalna vlast odlučila smijeniti hrvatsku gradsku upravu, uzeli su upravo Pletikosića kao Bunjevca da obavi taj nezgodni politički posao. "Ostavka dr. Andrije Pletikosića primljena od Ministarstva", *Neven*, br. 33, 26. 8. 1922.

³⁶ P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 248.

³⁷ G. VAŠ - M. GRLICA, "Subotičko višestranačje", 3.

³⁸ Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog Jugoslavenstva*, 157.

³⁹ *Isto*, 158.

Pri donošenja Ustava predstavnici B-Š stranke bili su posebice zainteresirani za pitanje unutrašnjeg uređenja države. Sve tri stranke članice JK-a čvrsto su zastupale borbu za pokrajinske autonomije, zacrtane prema njihovom *Nacrtu ustava Jugoslavenskog kluba*.⁴⁰ Međutim, radikalsko-demokratska većina nije imala namjere prihvatiti njihove prijedloge. Nezadovoljni razvojem situacije čelnici Slovenske ljudske stranke, Hrvatske pučke stranke i B-Š stranke odlučili su u ljeto 1921. još jednom istupiti iz Konstituyente. Tom je prilikom u Nevenu objavljena "Poruka Hrvatima i Slovencima", zapravo deklaracija članova Jugoslavenskog kluba sastavljena 15. lipnja 1921. u Beogradu, u kojoj se objavljuje da oni zbog politike vlade Nikole Pašića neće podržati Ustav. Među potpisnicima "Poruke" nalazila su se i imena četvorice zastupnika B-Š stranke Blaška Rajića, Ivana Evetovića, dr. Vranje Sudarevića i dr. Stipana Vojnić Tunića.⁴¹

U deklaraciji se navodi da SLS, HPS i B-Š stranka stoje na "stanovištu narodnog jedinstva" što znači "da se državni Ustav kao temelj svim ostalim zakonima donosi u sporazumu sviju triju plemena Hrvata, Srba i Slovenaca bez nadglasavanja i majorizacije". Međutim, u nastavku potpisnici deklaracije zaključuju da se iz postupanja vlade g. Pašića može vidjeti da njoj nije stalo do dogovora i sporazuma, nego da želi snagom brojčane nadmoći nametnuti Ustav Hrvatima i Slovencima. Kao dokaz odbijanja suradnje, u tekstu se navodi da je Pašićeva vlada odbila sve primjedbe i prijedloge triju navedenih stranaka, pa nije prihvaćen njihov prijedlog podjele države na pokrajine, a nije se riješilo niti vjersko pitanje u školama. Zbog svega toga tri su stranke zaključile da neće biti in glasovanju za Ustav.

Na "pouzdanličkom" sastanku B-Š stranke održanome u lokalnu "Hungarije" u Subotici 19. lipnja 1921. godine, na kojem je bilo prisutno oko 400 ljudi, prihvaćena je s odobravanjem odluka parlamentarnih zastupnika koji nisu željeli podržati donošenje Ustava. Na sastanku je tom prilikom zaključeno: "Bunjevačko-šokačka stranka nije voljna prisustvovati donošanju ustava koji zakoniti zastupnici hrvatskog, slovenačkog, a u velikoj mjeri i srpskog naroda smatraju za jaram, nametnut ovoj zemlji sa strane jedne klike ljudi."⁴² Nakon što su ih podržali njihovi članovi, zastupnici B-Š stranke nastavili su borbu u opoziciji zajedno sa SLS-om i HPS-om.

"Da se razumijemo"

Godine 1921. u središte polemike između B-Š stranke i beogradskih vlasti došlo je pitanje hrvatsva bačkih Bunjevaca i Šokaca. Beogradske su vlasti u tome pitanju podržavale lokalne organizacije Demokratske stranke i Radikalne stranke, čiji su listovi 1921. godine počeli negirati hrvatstvo

⁴⁰ Cjeloviti nacrt daje Z. MATIJEVIĆ u *Slomu politike katoličkog Jugoslavenstva*, 317. - 321.

⁴¹ *Neven*, br. 129, 17. 6. 1921.

⁴² *Isto*, br. 130, 24. 6. 1921.

Bunjevaca i Šokaca, te su, štoviše, pokušavali negirati i javne manifestacije hrvatskih osjećaja u Bačkoj tijekom Prvoga svjetskog rata i neposredno nakon njega. Na napade *Naroda*, lista subotičkih demokrata, u *Nevenu* je tijekom siječnja iste godine anonimni kolumnist odgovorio člankom "Da se razumijemo". U tome je odgovoru, koji je zbog svoje veličine objavljivan u nekoliko brojeva, u cjelini iznesen politički program B-Š stranke, a autor je posebni naglasak stavio na nacionalno pitanje.⁴³

Razmatrajući nacionalni identitet bačkih Bunjevaca i Šokaca autor članka je postavio pitanje zašto je njihovo hrvatstvo problem "kao da smo time što se smatramo Hrvatima postali zadnji ljudi na zemaljskoj kruglji?", zaključivši "izgleda da je to nešto strašno: biti Hrvat".⁴⁴ U daljnjem nastavku teksta autor objašnjava razloge zbog kojih članovi B-Š stranke nisu u prvim godinama nakon rata inzistirali na svojem hrvatstvu sljedećim riječima: "Odmah nakon ujedinjenja slijedile su žestoke prepirke između Hrvata i Srba koje su u Hrvatskoj a naročito u Bosni i Hercegovini priječile slogu i zajednički rad. Nama su te prepirke bile nerazumljive, one su nama bile odvratne i mi smo smatrali za svoju dužnost, da se te prepirke ne prenesu u Suboticu. A prenijele bi se odmah, čim bi se mi javno identificirali sa hrvatstvom. Subotica bi postala već onda poprištem onakvih borbi, kakve su se bez naše krivnje kasnije razvile. Mi smo tim našim držanjem doprinijeli na oltar sloge najveće žrtve, a doprinosili smo ih i dalje kroz čitave dvije godine svojom širokogrudnošću, kojom smo ispričavali griješke drugih, svojom ljubavlju za slogom i svojim pobijanjem plemenskih osjećaja kod nas. Na žalost, protivnu, djelovanje sa strane Srba bilo je jače. Oni su nadvladali, naše plemenito nastojanje ostalo je bez uspjeha. S vremenom nam je držanje ostalih Hrvata, koje smo pogdjekad – opet u interesu sloge – znali i oštro osuditi, postalo sve razumljivijim, a zajedničke nedaće u našoj zajedničkoj državi sve su nas više zbližavale, dok evo na koncu nismo došli do spoznaje, da više ne postoji razlog da mi i ostali Hrvati budemo dvoje, jer se u odnošaju između nas i Srba već ništa više neda pokvariti."⁴⁵

Takvo ponašanje bačkih Bunjevaca i Šokaca tijekom prvih godina nove države autor dalje objašnjava: "Jer fakat je da i ako smo se kao privatnici vazda i smatrali i izdavali Hrvatima, nismo to činili u javnosti do nedavna. Iskreni prijatelj sloge i narodnog jedinstva, znao bi naći razlog tome našem držanju i konstatirao bi nedvornomno, da tu nije bilo ni jezuitizma, a ni nepoštenja, pak da je u naših protivnika i malo volje za istinito shvaćanje položaja u kome smo se mi Bunjevci od oslobođenja do danas nalazili i za istinito prikazivanje našeg držanja, te da je u njih i malo političkog pogleda na naše prilike, ove bi pisanije bile posve nepotrebne."⁴⁶

⁴³ Članak je počeo izlaziti u *Nevenu*, br. 16. (22. 1. 1921.), a završila je u broju 19. (26. 1. 1921.).

⁴⁴ *Neven*, br. 16, 22. 1. 1921.

⁴⁵ *Isto*, br. 17, 23. 1. 1921.

⁴⁶ *Isto*, br. 17, 23. 1. 1921.

Navedeni citati pokazuju da su bački Bunjevci i Šokci u ime jedinstva južnoslavenskih naroda u prvim godinama nakon rata bili spremni potisnuti isticanje hrvatskog nacionalnog identiteta, ali im je srpsko ponašanje pokazalo da je takav čin bio shvaćen kao njihova slabost i nacionalna nezrelost. Osim toga, bački su demokrati i radikali zbog svojih političkih ciljeva nastojali svim sredstvima uništiti hrvatski identitet u Bačkoj i tako Bunjevce i Šokce odvojiti od hrvatskih stranaka. Kao odgovor na njihove napade B-Š stranka je od početka 1921. godine odlučila otvoreno braniti hrvatski identitet u Bačkoj, pa je *Neven* s brojem 2, od 21. siječnja 1922. počeo nositi podnaslov "list bunjevačkih Hrvata".

Međutim, suočena s raznim pritiscima i podmetanjima B-Š stranka je u opoziciji počela proživljavati tešku krizu, što je vidljivo iz činjenice da je krajem 1922. godine *Neven* zbog navodne "reorganizacije koja je danas potrebna za jedan list" prestao izlaziti.⁴⁷ Osim toga, tada su već bile vidljive i određene podjele u stranci, jer je iste godine Blaško Rajić pokrenuo svoj list *Subotičke novine*.⁴⁸ Tijekom 1922. godine otvoreni su još neki novi problemi na državnoj razini. Posebice je sve iznenadila vladina uredba od 28. travnja 1922. godine kojom je država bila podijeljena na 33 oblasti.⁴⁹ Ta je podjela trebala još više oslabiti one političke snage koje su se suprotstavljale vladinoj centralističkoj politici, zbog čega je protiv podjele na oblasti bila čitava hrvatska opozicija.

Parlamentarni izbori 18. ožujka 1923.

Godine 1923. došli su na red izbori za Narodnu skupštinu. Tijekom 1920. - 1923. godine vodeći članovi malobrojne organizacije HPS-a u Bačkoj promijenili su stranačke boje. Mihovil Katanec postao je aktivni član B-Š stranke, a Tomo Matković je prešao u HRSS i započeo njezino organiziranje na području Bačke i Baranje. Prelazak vodećih ljudi bačke organizacije HPS-a u druge hrvatske stranke označio je kraj njenog djelovanja u Bačkoj. S druge strane HRSS je u Bačkoj i Baranji sve do 1924. godine imao velikih problema i nije uspijevaao pokrenuti organiziranje mjesnih organizacija. Tako je na parlamentarnim izborima 1923. godine od hrvatskih stranaka u Vojvodini sudjelovala jedino Bunjevačko-šokačka stranka.

U Vojvodini su se 1923. godine birala 34 narodna zastupnika, a izabrano je 15 radikala, 8 Nijemaca, 5 demokrata, 3 bunjevačka Hrvata, 1 socijalist, 1 srpski zemljoradnik i 1 Rumunj.⁵⁰ Na temelju izbornih rezultata iz B-Š stran-

⁴⁷ *Isto*, br. 49, 16. 12. 1922.

⁴⁸ Novine su se zvale prvo *Subotičke novine* (1922. - 1923.), zatim *Hrvatske novine* (1923. - 1929.), pa kasnije opet *Subotičke novine* (1929. do 1941. godine). Bela GABRIĆ, "Blaško Rajić (120. obljetnica rođenja)", *Subotička Danica za 1999. godinu*, Subotica 1998., 190.

⁴⁹ Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog Jugoslavenstva*, 174.

⁵⁰ R. HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, 158.

ke u Narodnu skupštinu su ponovno izabrani dr. Vranje Sudarević, Blaško Rajić i Ivan Evetović.⁵¹ Iako je broj zastupnika B-Š stranke smanjen s četiri na tri zastupnika, stranački su čelnici i dalje mogli biti prilično zadovoljni. Međutim, izborni su rezultati na razini čitave države bili katastrofalno loši za HPS koji nije osvojio niti jedan zastupnički mandat, pa je B-Š stranka u parlamentu izgubila važnu sestrinsku stranku.

“Markov protokol”

Oslabljeni zbog loših izbornih rezultata HPS-a, SLS i B-Š stranka su morale naći novog partnera u Narodnoj skupštini. Jedina značajna stranka u opoziciji bio je HRSS, pa su zbog toga bivše članice Jugoslavenskog kluba bile nužno upućene na suradnju s njime. Osim SLS-a i B-Š stranke u novom političkom savezu se našao i JMO. Zajednička poveznica svih četiriju stranaka bila je borba za federalno uređenje države, pa je novi politički savez nazvan *Federalistički blok*.⁵² Iako je *Neven* kao stranačko glasilo šutio o unutrašnjim problemima u B-Š stranci, kasniji raskol stranke pokazuje da je suradnja s HRSS-om još više zaoštrila unutarstranačke sukobe.

Federalistički je blok mogao imati velik utjecaj na događaje u parlamentu pa je Nikola Pašić, radi stabilnosti svoje vlade, ubrzo nakon izbora počeo s njima političke pregovore. Razgovori radikala i predstavnika FB-a vođeni su početkom travnja 1923. u Beogradu i poslije u Zagrebu, a rezultirali su sporazumom nazvanim “Markov protokol”, prema Marku Đuričiću, predsjedniku “radikalskog” parlamentarnog kluba. FB je u pregovorima uspio od radikala dobiti pristanak na smjenu dotadašnjih pokrajinskih uprava u Hrvatskoj, Slavoniji, BiH i Vojvodini, te izbor novih u dogovoru s HRSS-om, SLS-om, B-Š strankom i strankom JMO-a. Osim toga, FB je tražio odgodu provedbe uredbe o oblastima, koja je ugrožavala teritorijalni integritet Hrvatske, Slovenije, BiH i Vojvodine.⁵³ U pregovorima je sudjelovao i Blaško Rajić, kao predstavnik B-Š stranke, koja je uspjela postići da se pregovori odnose i na Vojvodinu.⁵⁴ Međutim, radikali nisu imali namjeru provesti Markov protokol, pa je Stjepan Radić u srpnju 1923. godine otišao u inozemstvo, što je ponovno dovelo u pitanje političke odnose u zemlji.

Nova faza političkih događaja započela je početkom ožujka 1924. kada je stvoren *Opozicijski blok* (OB) u koji je uz HRSS, JMO, SLS i B-Š stranku ušla i Demokratska stranka Ljube Davidovića.⁵⁵ Suradnja SLS-a i B-Š stranke s Davidovićevim demokratima nastavljena je i tijekom sljedećih mjeseci, a svoj je vrhunac doživjela 28. srpnja 1924. kada je Ljuba Davidović

⁵¹ *Isto*, 164.

⁵² Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog Jugoslavenstva*, 191.

⁵³ *Isto*, 192.

⁵⁴ Jere JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike 1895.-1945.*, Buenos Aires 1960., 27.

⁵⁵ R. HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, 196.

sastavio vladu OB-a. B-Š stranka je potpuno podržavala tu vladu, pa je s Davidovićevom vladom dogovoreno da dobiju gradonačelničke položaje u Subotici i Somboru, kotarsko predstojništvo u Topoli, Somboru, Apatinu, Odžacima, Batini i Dardi, te bilježničke položaje u 33 općine. Na temelju tog sporazuma u Subotici je na mjesto gradonačelnika i velikog župana 30. rujna 1924. stupio dr. Mirko Ivković Ivandekić, a u Somboru Josip Veselovski.⁵⁶ Međutim, ta je politička idila kratko trajala jer je već 15. listopada Davidović podnio ostavku, a 6. studenoga 1924. osnovana je nova Pašić-Pribičevićeva vlada, koja je odmah započela smjenu članova B-Š stranke s gradskih i kotarskih funkcija.

Rajićev istup u Narodnoj skupštini 1924. godine o problemu školstva

Uz borbu za nacionalna prava bačkih i baranjskih Hrvata, B-Š stranka je vodila i veliku borbu protiv neravnopravnog položaja katolika u državi. Za tu je borbu karakterističan govor koji je Blaško Rajić održao 11. ožujka 1924. godine u Narodnoj skupštini. Govor je bio dio rasprave o prijedlogu budžeta Ministarstva prosvjete, pa se na sjednici Narodne skupštine povel rasprava o školstvu i odnosu vlasti prema vjerskim pravima katolika u školama.

Rajić je svoje nezadovoljstvo najviše usmjerio prema srbijanskom školskom zakonu koji je nakon rata bio proširen na prostor čitave Kraljevine SHS.⁵⁷ Taj je zakon predviđao samo državne škole, pa je na temelju toga zakona država nakon rata sve općinske i konfesionalne škole otele općinama i vjerskim zajednicama, što je za bačke Hrvate, koji su te škole sami gradili i financirali, predstavljalo velik udarac. Rajić je u svojem izlaganju istaknuo da je na temelju toga zakona vlada "jednostavno otela sve opštinske i sve konfesionalne školske zgrade, zemlju, nekretnine, sredstva, još i dalje je išla, da je otela na nasilni način, bez ikakovog zakonskog određenja i pitanja vlasnika, otela je još i manastire i kantorske i učiteljske i ostale dotacije".⁵⁸

O problemu oduzimanja škola Rajić nastavlja: "To je bio najveći problem jer su se školske zgrade i sredstva desetljećima, pa i stoljećima skupljala dotacijama lokalne zajednice. Sada je odjednom lokalnoj zajednici to oduzeto i u tim zgradama organizirana prosvjeta koja nije odgovarala željama ljudi koji su organizirali i financirali lokalnu prosvjetu. Stoga ja ovde zahtevam, u ime sviju katolika Vojvođana, da se ovo što pre sanira; da se nama vrata konfesionalne škole i opštinske škole, pa da mi možemo birati najsposobnije učitelje za učenje naše dece, a ne za partizanstvo, i da mi možemo našu decu dati u ruke onim ljudima u koje mi imamo poverenja, a ne da naša deca moraju bežati od škole, i da ih mi moramo sami sklanjati od škole i od učitelja, u

⁵⁶ P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 251. - 252.

⁵⁷ *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine SHS*, Redovni saziv za 1923. - 1924., knj. II, Beograd 1924., 194.

⁵⁸ *Isto*, 196.

koje ne samo nemamo poverenja, nego se bojimo da će oni upropastiti našu decu ne samo s toga što će ona ostati nepismena, nego da će je i moralno zanemariti, i da će deca na taj način izgubiti i ono, što su joj roditelji s velikom mukom pribavili.”⁵⁹

Blaško Rajić je osim toga prigovarao srbijanskom školskom zakonu što favorizira ćirilicu i propisuje obilježavanje srpsko-pravoslavnih blagdana, pa takav čin vrijeđa osjećaje katolika, protestanaca i muslimana. Također je prigovorio da nije na pravi način uređeno učenje vjeronauka, jer se prema srbijanskom školskom zakonu predviđa da to radi učitelj, a ne svećenik, što je veliki problem u miješanim sredinama, “jer kako katolički učitelj nije sposoban da pravoslavnu vjeronauku predaje, niti muslimanski da predaje pravoslavnu, tako ni pravoslavni nije sposoban da predaje katoličku ili protestansku ili muslimansku.”⁶⁰

Rajić se bunio i protiv prakse premještanja učitelja u druge dijelove države: “Evo u Subotici ima gimnazija. Prilikom reduciranja nastavnčkih sila, petoricu su iz Subotice najurili i sva ta petorica su katolici, stari pedagozi, kvalifikovani ljudi, profesori, koji nisu krivali ni sagrešili ništa drugo nego to što su katolici. Među njima je još i katolički veroučitelj. Da vam kažem za Sombor. Tamo ima čini mi se oko 60 učitelja, i od tih šezdeset učitelja, i ako je Sombor podeljen među Bunjevce i Srbe na pola, sem ostalih narodnosti, među učiteljim osam ih je katolika i Bunjevaca, a ono drugo su sve do jednoga pravoslavni, među kojima ima mnogo i nekvalifikovanih, ili sa slabim kvalifikacijama, dok imamo Bunjevaca i ostalih učitelja katolika koji potpuno vladaju našim jezikom i koji ne samo da nisu imenovani, nego su čak najureni iz ranijih svojih škola.”⁶¹

Navedeni problemi školstva ostali su neriješeni sve do kraja postojanja Kraljevine SHS/Jugoslavije. Školstvo je bilo u potpunosti u rukama beogradskih vlasti, pa su svi bunjevački učitelji stalno bojali za svoju egzistenciju. Upravo zbog toga su učitelji predstavljali politički najlabilniju skupinu bunjevačkih intelektualaca, pa su mnogi od hrvatski orijentiranih učitelja barem u jednom dijelu svoje karijere pokleknuli pred pritiskom vlasti i prešli u tabor radikala. Među njima je najpoznatiji primjer dr. Matije Evetovića, rođenog u poznatoj obitelji bunjevačkih Hrvata, koji je učiteljsku školu završio u Zagrebu, a 1924. godine bio jedan od osnivača HRSS-a u Subotici. Zbog egzistencijalne ovisnosti o beogradskim vlastima Evetović je 1925. pristupio radikalima, ali se tridesetih godina vratio hrvatskoj političkoj opciji.⁶²

⁵⁹ *Isto*, 198.

⁶⁰ *Isto*, 198.

⁶¹ *Isto*, 197.

⁶² Matija Evetović (1894. – 1972.) je 1941. godine napisao djelo “Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata” koje je do danas ostalo u rukopisu.

Sukob u B-Š stranci oko suradnje s H/R/SS-om

Vodstvo H/R/SS-a pokušalo je već 1921. godine proširiti svoje djelovanje na Vojvodinu (Baranju, Bačku i Banat). Najpoznatiji začetnik djelovanja HRSS-a na području Vojvodine bio je Stevan Konjović, bački Srbin, koji je od 1921. godine radio na širenju Radićeve politike među Mađarima, Nijemcima i Slovancima u okolici Sombora.⁶³ Njegovo nastojanje, međutim, nije imalo pravog uspjeha, a bila je uočljiva i odsutnost bačkih Hrvata koji su u to vrijeme bili većinom odani B-Š stranci. HRSS je u Bačkoj pravi zamah dobila tek 1923. godine kada su u subotičkom kotaru Tomo Matković, Grga Dedin i Ivan Tolj započeli osnivanje mjesnih organizacija stranke. Oni su u svega nekoliko mjeseci rada postigli značajne uspjehe, pa je početkom 1924. u subotičkom kotaru osnovana prva kotarska organizacija stranke na području Vojvodine.⁶⁴

Poznato je da su neki bački Hrvati imali kontakte s braćom Radić i prije propasti Austro-Ugarske Monarhije.⁶⁵ Te su se veze zadržale i poslije Prvoga svjetskog rata, što se može vidjeti iz brojnih novinskih članaka. Iako je B-Š stranka pripadala *Jugoslavenskom bloku*, uredništvo *Nevena* je već početkom 1920-ih godina pokazivalo velik interes za HRSS, a u nekim prilikama nije moglo skriti otvorene simpatije prema Stjepanu Radiću. Tako je, primjerice, 1921. godine prilikom izbora u gradu Zagrebu Neven na naslovnoj stranici opisao pobjedu Stjepana Radića i Hrvatskog bloka s neskrivenim veseljem.⁶⁶ S druge strane, Radić je u B-Š stranci imao i puno protivnika, posebice među svećenstvom, koji su mu zamjerali odnos prema Katoličkoj crkvi i simpatije prema ljevičarskim pogledima. Zbog toga je 1924. godine B-Š stranka doživjela veliku političku krizu koja je završila odlaskom dijela stranačkih članova.

Raskol u B-Š stranci poklopio se sa smrću dr. Vranje Sudarevića, koji je umro 15. svibnja 1924. Sudarević je godinama u B-Š stranci igrao ulogu vođe, koji je znao pomiriti unutarstranačke sukobe i razlike. Poslije Sudarevićeve smrti njegovo je mjesto narodnog poslanika u Narodnoj skupštini preuzeo Miško Prčić, koji je 27. svibnja 1924. položio zakletvu.⁶⁷ Međutim, Miško Prčić se bitno razlikovao od Vranje Sudarevića i većine bačkih Bunjevaca, jer se nije smatrao Hrvatom.⁶⁸ Prčićev primjer otkriva da je u B-Š stranci bilo i

⁶³ "Dr. Vlatko Maček i njegovi saradnici u Vojvodini" (brošura), Sombor 1936., 18.

⁶⁴ "Radićevci i – radićevci", *Hrvatske novine*, God. VI, br. 18, 2. 5. 1925.

⁶⁵ U objavljenj korespondenciji Stj. Radića objavljeno je i pismo iz svibnja 1907. godine koje mu upućuje dr. Vranje Sudarević, tadašnji urednik *Nevena*. U knjizi je pogrešno navedeno da je riječ o osječkom književniku Franji Sudareviću. Dr. Bogdan KRIZMAN, *Korespondencija Stjepana Radića*, Zagreb 1972., 430.

⁶⁶ "Zagrebački događaj – pobjeda Stjepana Radića", *Neven*, br. 275., 15. 12. 1921.

⁶⁷ *Subotička Danica za 1925.*, 143.

⁶⁸ Obično se u "Nevenu" potpisivao kao "Miško Prčić Jugosloven", primjerice u tekstu "Budimo složni – Pouke iz prirode" - *Neven*, br. 18, 13. 5. 1922.

takvih Bunjevaca koji se nisu osjećali Hrvatima, ali su zbog izrazite privrženosti Katoličkoj crkvi bili protiv srpske politike u državi. Tolerantnost nacionalno svjesnih bunjevačkih Hrvata prema onima koji se nisu tako izjašnjavali može se objasniti prije svega rodbinskim vezama, ali i njihovom sviješću da hrvatski nacionalno-integracijski proces u Bačkoj nije do kraja završio. Takva je situacija ponekad dovodila i do apsurdnih situacija, pa je navedeni Prčić, kao deklarirani Jugoslaven, od 1925. do 1929. bio urednik "Hrvatskih novina", jedinih novina u Bačkoj koje su nosile hrvatsko ime.

Osnivanje Vojvođanske pučke stranke 1924. godine

Dana 28. studenoga 1924. Blaško Rajić je sa svojim istomišljenicima izašao iz B-Š stranke i osnovao Vojvodjansku pučku stranku (VPS).⁶⁹ Rajić je u VPS isticao tri glavna politička zahtjeva: prvo, zahtijevao je autonomiju Vojvodine radi obrane njezinih ekonomskih interesa, drugo, tražio je pravedniju agrarnu reformu, tj. da se zemlja dodijeli domaćoj sirotinji i treće, zahtijevao je obranu vjerskih prava katolika.⁷⁰ Na temelju takvog programa VPS je 1925. godine izašla na parlamentarne izbore s tri gesla: 1. Vojvodina Vojvođanima! 2. Vojvođanska zemlja vojvođanskoj sirotinji!, 3. Katolici na okup! Rajić je u svojem političkom programu umjesto hrvatskog imena namjerno isticao vojvođansko ime, jer je u stranci želio okupiti sve vojvođanske katolike, dakle uz Hrvate i Mađare, Nijemce, Slovake i grkokatoličke Ukrajinke. Zato se u stranci nije izričito isticalo hrvatstvo Bunjevaca i Šokaca kao političko načelo, iako je iz samog naslova njegovog stranačkog lista "Hrvatskih novina" vidljivo da je stranka računala prvenstveno na glasove Hrvata.

Odnos prema crkvi je bio glavno Rajićevo oružje u borbi protiv HRSS-a i B-Š stranke. Vojvođanska pučka stranka imala je izrazito negativan odnos prema Radićevu HSS-u, optužujući tu stranku za liberalizam i boljševizam.⁷¹ Zbog stalne Rajićeve kampanje protiv navodnih liberalnih i krivovjernih uvjerenja B-Š stranke u *Nevenu* su tijekom 1925. godine objavljeni brojni tekstovi s vjerskom tematikom koji su trebali uvjeriti Bunjevce da su pristaše B-Š stranke također bili uvjereni katolici. U jednom takvom tekstu otvoreno je objašnjavano stajalište B-Š stranke prema Katoličkoj crkvi sljedećim riječima: "Svaki Bunjevac mora ispovijedati javno, da je on Hrvat i katolik. Hrvatstvo i katolicizam su usko vezani jedno za drugo. Tko nije Hrvat nije ni katolik, a tko nije katolik nije ni Hrvat. Bunjevac u čijem je srcu jači hrvatski osjećaj od katoličkog, ako ljudbi svoj rod hrvatski istinski, ako hoće ljepšu i bolju budućnost rodu svom, mora se javno ispovijedati za katolika. To je potrebno! Preko katolicizma, i to jedino preko katolicizma,

⁶⁹ P. PEKIĆ, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, 254.

⁷⁰ *Subotička Danica za 1925.*, 121.-124.

⁷¹ *Hrvatske novine*, br. 6, 7. 2. 1925.

možemo mi bunjevački Hrvati sačuvati svoje narodno pravo. Bunjevac, u čijem je srcu opet katolički osjećaj jači od hrvatskog, ako hoće da obrani, da očuva svoja prava, ako je rad, da naša kat. Majka Crkva i dalje napreduje, da cvate, da je ne stignu crni dani, mora da bude u prvom redu i dobar Hrvat, jer svoja vjerska prava u današnja doba možemo mi bunjevački Hrvati sačuvati, obraniti jedino putem hrvatstva.⁷² Takav je odgovor na optužbe VPS-a imao dobre rezultate, što se pokazalo na izborima za Narodnu skupštinu 1925. godine.

Izbori za Narodnu skupštinu 8. veljače 1925. godine

U Subotici je na izborima za Narodnu skupštinu 1925. godine trebalo izaći 10 lista, ali je Subotički okružni sud u zadnji tren (14. siječnja) poništio HSS-ovu izbornu listu. Tako je na izbore izašlo 9 lista, među kojima su bile liste B-Š stranke i Vojvođanske pučke stranke.⁷³ Rezultati izbora u Subotici bili su sljedeći: radikali 16.555 glasova ili 47%, Demokratska stranka 7.406 ili 21,3%, Mađarska stranka 3.145 ili 9%, B-Š stranka 2.350 ili 6,8%, VPS 1.347 ili 3,8%. Na temelju tih rezultata u subotičkom izbornom okrugu nije izabran u Narodnu skupštinu niti jedan zastupnik B-Š stranke, ali je isti neuspjeh pretrpio i VPS. Očigledno je jedan od glavnih razloga neuspjeha hrvatskih stranaka ležao u raskolu iz 1924. godine. Rezultati izbora su ipak bili mnogo pogubniji za Vojvođansku pučku stranku, pa se dio članova te stranke u kasnijim mjesecima vratio u B-Š stranku.⁷⁴

Međusobne optužbe “pučkaša” i pristaša B-Š stranke nakon izbora su postale još žešće. U Nevenovu članku “U čiju korist?” nepotpisani je autor optužio VPS da je odbacio hrvatstvo, stvorivši “zasebno vojvođansko klupko koje nema nikakvog narodnog-nacionalnog obilježja i značaja – već mu daju čisto konfesionalno-vjerski (katolički) karakter”.⁷⁵ S druge strane, Rajičevići su “pučkaši” optuživali pristaše B-Š stranke da vrijeđaju Katoličku crkvu “sasvim po Radićevom receptu”. Međusobne su optužbe samo rušile vjerodostojnost obiju stranaka, pa su i jedni i drugi nakon izbora zapali u veliku političku krizu. B-Š je ipak nakon izbora bila u mnogo boljoj situaciji, jer je dobila mnogo veće povjerenje birača od VPS-a, a i suradnja s HSS-om je tada već bila jako razvijena.

⁷² *Neven*, br. 11, 16. 4. 1925.

⁷³ *Hrvatske novine*, br. 3, 17. 1. 1925.

⁷⁴ U Somboru je jedna grupa “pučkaša” na čelu s Josipom Palićem na sastanku održanom 10. 2. 1926. godine odlučila vratiti se B-Š stranci. *Neven*, br. 2, 14. 1. 1926., 3.

⁷⁵ *Neven*, br. 12, 23. 4. 1925.

Ujedinjenje B-Š stranke s HSS-om 1926. godine

Iako je Radićev ulazak u Pašićevu vladu 1925. godine izazvao u mnogih Hrvata nezadovoljstvo, Bunjevci su tu Radićevu odluku pozdravljali jer su smatrali da sudjelovanje HSS-a u vlasti jamči da Vojvodina neće biti prepuštena na milost i nemilost radikalima.⁷⁶ Takvo otvoreno podržavanje politike HSS-a, pokazivalo je da su članovi B-Š stranke sve bliži Radićevoj politici. Približavanje dviju stranaka bilo je logično jer su u brojnim idejama imale zajedničko stajalište. Najviše ih je zblizavala činjenica da su se obraćale ponajviše seljacima, a osim toga obje su se borile protiv hegemonije srpske elite koju je podržavala dinastija Karađorđevića.

Dolazak Stjepana Radića u Suboticu 17. siječnja 1926. predstavljao je velik impuls hrvatskom pokretu u Bačkoj. Time je Radić simbolički pokazao bačkim Hrvatima da nisu sami i da će HSS kao najveća hrvatska stranka stati u obranu njihovih interesa. Nepotpisani autor uvodnika "G. Dr. Stjepan Radić u Subotici" u *Nevenu* ovako je opisao važnost njegovoga dolaska: "Bunjevačko-šokačka stranka hoće socijalnu pravdu, hoće bolji i snošljiviji život za seljaka, koji je jezgra države. To isto hoće i g. Radić. Sve ono što hoće bunjevačko-šokačka stranka, hoće i g. Radić. Samo je jedna razlika između nas. Mi smo slabi, a on je silan. I on, jak i silan po volji hrvatskog naroda dolazi među nas, da nas osokoli u borbi za naša prava. On dolazi u Suboticu, u metropolu bunjevačkih Hrvata, da dovikne glasno i jasno svim upropastiteljima našim: Ne dirajte u Bunjevce, oni su ogranak hrvatski. Tu sam ja, predstavnik cijeloga hrvatstva, koji ću ih zaštititi od svakih vaših napadača."⁷⁷

Narodni zbor u Subotici organizirali su subotički HSS-ovci Tomo Matković i Ivan Tolj, ali su na skupu sudjelovali i vodeći predstavnici B-Š stranke na čelu s predsjednikom Mirkom Ivkovićem Ivandekićem. Zbor je u potpunosti uspio jer je na njemu sudjelovalo više od 25.000 ljudi.⁷⁸ Nakon narodnog zbora priređen je za Stjepana Radića ručak na kojem je bilo oko 200 ljudi. Na ručku je Radić ponovno održao govor, a nakon njega je govor održao i Josip Vuković Đido, potpredsjednik B-Š stranke. Radićev posjet Subotici pokazao je da među vodstvima HSS-a i B-Š stranke postoji potpuna suglasnost oko svih važnih političkih pitanja, pa je već tada bilo očito da bi moglo doći do ujedinjenja dviju stranaka.

Odmah nakon Radićeva posjeta Subotici *Neven* je otvoreno objavio da će se B-Š stranka priključiti HSS-u. U članku "Sigurnim putem" neimenovani je autor objasnio zašto je vodstvo B-Š stranke namjeravalo stranku priključiti HSS-u. Prema njegovu mišljenju B-Š stranka je ispunila svoju ulogu: organizirala je Hrvate u Bačkoj i Baranji i pripremila ih za političku surad-

⁷⁶ *Neven*, br. 7, 18. 2. 1926.

⁷⁷ *Neven*, br. 2, 14. 1. 1926.

⁷⁸ "G. Dr. Stjepan Radić u Subotici", *Neven*, br. 3, 21. 1. 1926.

nju sa Zagrebom. Osim toga, autor je naglasio da su obje stranke imale iste ciljeve: u nacionalnom pogledu borbu za prava Hrvata, u socijalnom pogledu borbu za prava seljaka. Na kraju članka autor je istinski značaj čina ujedinjenja autor je definirao sljedećim riječima: "Vojvođanski Hrvati nisu više samo u najtješnjoj *kulturnoj* vezi sa Hrvatima iz Hrvatske, već su i *politički jedinstveni*."⁷⁹

Dana 24. svibnja 1926. godine u Somboru je održan drugi veliki narodni zbor u zajedničkoj organizaciji B-Š stranke i bačkih HSS-ovaca, na koji je ponovno došao Stjepan Radić. Na tome je zboru svečano pročitana "Deklaracija o pristupanju B-Š stranke HSS-u", koja je u cjelini objavljena u *Nevenu* 10. lipnja iste godine. Tim je završilo i formalno pristupanje B-Š stranke HSS-u. Integracija B-Š stranke u već postojeće organizacije HSS-a u Bačkoj i Baranji provedena je vrlo brzo, pa već od broja 21 (27. svibnja 1926.) *Neven* nosi službeni podnaslov "Glasilo Hrvatske seljačke stranke za Srijem i Vojvodinu". Time je HSS postala središnja politička snaga bačkih i baranjskih Hrvata.

Zaključak

Bunjevačko-šokačka stranka je svoje korijene imala već u predratnoj političkoj aktivnosti bačkih Hrvata okupljenih oko "Kola mladih nevenaša" i lista *Neven*. Iz toga se društva tijekom Prvog svjetskog rata profilirala grupa političara na čelu s Vranjom Sudarevićem i Blaškom Rajićem, koji su na prostoru sjeverne Bačke imali odlučujuću ulogu u trenucima raspada Austro-Ugarske Monarhije. Ista grupa političara pokazala je svoje političke nazore već 1919. godine kada je u Privremenom narodnom predstavništvu ušla u klub slovenskih i hrvatskih "pučkaša". Uoči izbora 1920. godine ta je još uvijek neformalna politička grupa napravila odlučan korak i osnovala Bunjevačko-šokačku stranku. Stranka se zalagala za autonomiju Vojvodine, za pravedniju agrarnu reformu, za ravnopravniji položaj katolika i za obranu hrvatskog identiteta bačkih Bunjevaca i Šokaca. Na izborima za Konstituantu 1920. i na redovnim parlamentarnim izborima 1923. godine ta je stranka pokazala da ima potporu većeg dijela bačkih Hrvata. Međutim, političke prilike dovele su u stranci do sukoba, koji je kulminirao 1924. godine, kada Blaško Rajić sa svojim pristašama odlazi iz B-Š stranke i osniva Vojvođansku pučku stranku. Od tada se B-Š stranka počela otvoreno približavati HSS-u, pa je nakon Radićeva ulaska u Pašićevu vladu većina bačkih Hrvata bila za ujedinjavanje dviju stranki. Godine 1926. provedeno je ujedinjavanje B-Š stranke i HSS-a. To je ujedinjenje dovelo do konsolidacije hrvatskih političkih snaga, pa od tada HSS postaje najsnažnija hrvatska politička stranka na prostoru tadašnje Vojvodine (Bačke, Baranje i Banata).

⁷⁹ *Neven*, br. 3, 21. 1. 1926.

SUMMARY

THE BUNJEVAČKO-ŠOKAČKI PARTY, 1920-1926

Bunjevačko-šokačka Party (B-Š), established in 1920, continued the prewar tradition of political activity carried out by the Croats of Bačka and Baranja. At the time of the creation of political parties in the new state, the political leaders of the Croats in Bačka and Baranja decided to continue their political struggles by forming their own regional party. In the Parliamentary elections of 1920 and 1923, the party scored major successes, but a crisis entered its ranks in 1924. One part of its membership wanted to continue its activities along so-called "popular" line, while the other part drew ever closer to the Croat Republican Peasant Party of Stjepan Radić. As a result, in 1924 Blaško Rajić, one of the B-Š party's most prominent members, broke with the party to form the People's Party of Vojvodina. The elections of 1925 revealed that the majority of Croats in Bačka remained loyal to the B-Š party, which was working ever more closely with Stjepan Radić. In 1926, the entire party joined the HSS. From then on, the HSS became the most important Croatian party in Bačka and Baranja.

Key words: Bunjevačko-šokačka Party, Bačka Region, Baranja Region, Parliamentary and Local Elections, Croat Peasant Party